

Мярата на правото в правната система

Светла Кънева*

Резюме: Правото е ценностно-регулативна система, насочена към рег в обществените отношения. Регът се постига чрез задаване на ясни качествено-количествени правни възможности в поведението на субектите в сходни ситуации на трайноповтарящата се човешка дейност в условия на съобщност. Настоящата статия сочи говори в подкрепа на тезата, че правната мяра е носител и конкретизация на правния смисъл, отразява типично, правилно, разумно, двустранно, справедливо задаване на вида и обема правна власт на субектите в разпределението и обмена на блага в рамките на правната система. Правната мяра надхвърля по същност и обем нормите в правото, съдържа се във всеки израз на правото, затова е изведена като фундаментално понятие на общата теория на правото. Теоретичните проекции на правната мяра се осъществяват чрез правните възможности на субектите по вид и размер, характеризират се чрез осъществяването на права, задължения, запovedи, забрани, императиви.

Ключови думи: мяра на правото, правна система, правен смисъл, нормите

и правната мяра, разпределителна същност на правото.

JEL: K49, K10.

1. Увод

В рамките на правносоциологическата система всяко понятие изпълнява определена функционална роля за обществото. Без претенция за социологическа точност, обществото разглеждаме като обогатяване на потребностите и усъвършенстване на средствата за задоволяването им в рамките на социологическата система (Михайлов, 2010: 25), част от която е правната система (Колев, 2015: 116). Бора̀вим с понятието правна система с уклон към статична правна система (Бойчев, 2019, 187). В нейните рамки общата теория на правото трябва да изведе в подредена съвкупност ценностно-нормативни понятия, чрез които правото осъществява своето разпределително и регулативно действие. За да съхрани реда, правото оправдава, отмерва, задава и нормира по вид и размер чрез същността на правната мяра правнодопустимата свобода на субектите в рамките на социума.

Подгържайки онтологико-аксиологичен и феноменологичен подход към

* Светла Кънева е доктор, доцент в катедра „Публичноправни науки“ на УНСС. Настоящата статия съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор НИД – НИ – 3/2021.

правото, застъпваме тезата, че правната мяра е фундаментално понятие на общата теория на правото и на философията на правото. Отразява явление, което е средоточие на правни ценности, които обосновават легитимността на правото. Като понятие на общата теория на правото правната мяра осъществява разпределяща и конкретизираща функция с оглед правните възможности на субектите в достъпа им до благата на правото в правната система. Така задава характеристиките и възможностите на индивида в отношенията на размяна и обмен на блага. Правната мяра предпоставя осъществяването на правата, задълженията и императивите, които на свой ред са отмерени в нормативни актове. Ролята ѝ в правната система е да оправдае, отмери и зададе, да предпише правото правнодължимо, за да замени произвола в протичането на обществените отношения и да го замени с оптималност и справедливост в протичането на правния ред.

2. Мярата на правото като правна ценност

Социалноправното регулиране се основава на ценности и ценностни отношения. Мярата на правото е част от правните ценности. Чрез тях правото се легитимира като добро, правилно, справедливо, даващо равен достъп, оптимално, умерено протичане на обществените отношения между субектите в достъпа им до правнозначимите блага. Въз основа на ценностите се извеждат и принципите като смислови начала, които ръководят при полагане на смисъл в правните норми на правната система. Интегралният и феноменологичен подход

към правната система позволява определянето на правната мяра като фундаментално качество за правото на две основания. Правото съдържа, носител е на правната мяра като средоточие на правни ценности, които обосновават неговата правовост. Такива са справедливост, разумност, оправданост, съразмерност, оптималност, правилност, двустранност, поливариантност на правния смисъл, които са ядрото на правната субстанция. Те са мерило, критерий дали всяка социална реалност и явление, което правото покрива, носи неговата субстанция за правовост. Това е функцията на правната мяра вътре в правото, чрез нея се съизмерва собствената субстанция на правото (Михайлова, 1996, 42).

Фундаменталният характер на правната мяра като съставка на правната система се предопределя и от факта, че като правна ценност тя изпълнява собствена роля извън правото. В социалната реалност правната мяра е средство за правно постигане и утвърждаване на други нравствени, икономически, политически и други ценности. Изпълнява ролята на правото да бъде атрибут за ценностно-нормативно, институционално, израз на дължимо въздействие върху обществените процеси. Търси правоизмеримост, правосъобразност между предписвано – нормативно – и налично. Битийно-светогледният подход към правната мяра като част от правните ценности, според който те са обективни образувания, позволява нейното разглеждане като базова категория на философията и на общата теория на правото. Посредством правната мяра правото задава зависимости между субектите, сочи права, задължения, забрани, заповеди,

формулира правни норми, съдържа се във всяка правна форма.

3. Мярата на правото като носител на правен смисъл

Като социален продукт правото извира от обществото, предназначено е за обществото, съществува в условия на съ-битие, на съ-знание, съ-мислие. Качеството на правото, правната мяра не е предназначена за отделен случай, основава се и е разчетена на многократно и масово поведение. Правната мяра е обща, предписваща, моделираща типови характеристики на факти и явления. Чрез нея правото осъществява основната си регулираща функция да бъде абстрактен идеален модел на правногължимото. Ето защо мярата на правото представлява фундаментално свойство на правната система.

Правото е външно за индивида, почерпил го в опита, но идеята за правото, за функцията на правната мяра „да отмерва“, човекът носи в себе си. Чрез правото човекът е едновременно смислоузнаващ и смислотворящ (Михайлова, 2001, 9). Посредством правото и правната мяра, човекът вписва себе си в битието, получава своите качествени и количествени характеристики и възможности, получава своята ясно разчетена свобода. Като осмислящо съзнание, правото чрез правната мяра открива смисъла на позиция да притежаваш, да придобиваш и да се разпореждаш с блага в условия на съвместно съществуване, в установен, обвързващ всекиго ред. Позицията на субектите по притежание, придобиване и разпореждане с блага в техния вид и обем в рамките на реда, е същността на правната мяра. Нейното значение

произлиза от оправданите позиции на участниците в полето на правото, но и от баланса между получено, дадено, възмездявано (Михайлова, 1996, 50). Правният смисъл, който присъсъства в правната мяра, обосновава позиции по повод блага, отмерва ги по вид и граници, присъства във всяка проява на правната система. Затова правната мяра е фундаментално свойство на правната система.

Същността на общественото и правнозначимото е свързана с потребност от съизмерване, съотнасяне, правилно и справедливо определяне на позициите и възможностите на човека в условията на социален живот. Възникването на правото е белязано от стремежа на човека правото да бъде мяра, състояние на оптимална правовост и „подобните случаи да се третират подобно“. Това всепроникващо и обективно свойство на правото се съдържа в мярата на правото като същностно правно качество. Без него са немислими и универсалният, и битийният ред и смисъл на правото.

Като явление на правната система, част от общата теория на правото, правната мяра не преповтаря, а отмерва, разпределя и задава обществените взаимодействия, опосредствани от благата на правото. В съдържанието на мярата на правото Хегел определя три критерия за правна о-правданост, съразмерност и полезност: качество, количество, състояние, при което се постига оптимална правовост на нещата. Посредством правната мяра правото отмерва, разпределя и задава оптималните обществени взаимодействия опосредствани от благата на правото. Мярата на правото предопределя критерия за правовост, част е от най-дълбоката правна субстанция.

Правната мяра съдържа социалнооправданата връзка между субектите в разпределителните и обменни отношения, а това е основната корелация, върху която правото гради своето разпределително и регулативно и действие.

Продължение и конкретизация на правния смисъл, правната мяра представя притежанието, даването, получаването на блага. Чрез нея правото задава формула на корелативни зависимости по повод различни в естеството си блага. Правната мяра съдържа насрещност и двустранност, корелативност на правния смисъл, който покрива полето на правнозначимото. Социалната реалност поема правния смисъл, приема нови качества и параметри, важи с одобрението на правото и се залага по различен начин в правните позиции. Съизмереността на правния смисъл, отразена в правната мяра, е синтез между фактическо и полагащо се. Именно правната мяра осъществява прехода от съществуващо към дължимо. Правната мяра конструира полезна, желана правна зависимост в нейните качествени и количествени параметри между субектите. Правната мяра селектира факти, позиции и зависимости, в оптимално качество, количество и състояние на нещата. Добавя към тях единното изискване за правда, за да бъде истинска проба легитимна правна мяра.

Мярата на правото като носител на правен смисъл съдържа и оптимизира противоположностите. Те са причина за действието на правото и всяка позиция зависи от насрещната позиция на субекта в рамките на реда. Изразител на правен смисъл, правната мяра съдържа съразмерност между изгода и тежести, между права и задължения, постига

баланс на правната субстанция, води до съизмереност и правомерност между фактите на социалната действителност. Правната мяра отразява единната същност на правото да оправдава и съвместява факти и зависимости и да се прилага като надличностен критерий, израз на правовостта и на правнодължимото.

В същността на правната мяра не може да бъде подмината и ключовата ѝ връзка със справедливостта. И справедливостта, и правната мяра са разпределители на ценности, движат се от обществото към отделната личност и обратно, уравновесяват противоположностите. Категории са на правото и на етиката. Справедливостта обаче е основополагаща ценност за правото, тя прониква във всяка правна тъкан. Като правно понятие справедливостта включва правила за разпределение и обмен, така че правната мяра и измеренията на правото като мяра да изпълняват изискванията на справедливостта. Справедливостта е не само критерий и свойство на правото, контролира неговото съдържание и регулативно действие, доизгражда неговата мяра и заедно с нея регулира обществените отношения (Михайлова, 1993, 35). Справедливостта доизгражда ценностно субстанцията на правото, нейните качествено-количествени прояви, за да бъде правото мяра на разумен, оправдан, съразмерен, балансиран правен смисъл. Справедливостта е това основополагащо понятие за правото и правната мяра, което задава граница на варианти и отклонения за поведение, поставя към правната мяра изисквания, които да бъдат положени в правните норми. Така участва не само във философската, но и в теоретичната обосновка на правото

като фундаментално понятие на общата теория на правото и на правната система.

4. Мярата на правото и нормите

Разглеждането на правната система като съвкупност, подредена ценностна йерархия от норми и принципи е почти аксиома. Нормите обаче съвсем не са единствените елементи, носещи звена на системата, макар да са безспорно най-многобройни и преобладаващи. В този смисъл ще поясним отношението между същността на мярата на правото и един нейн израз – нормативното в правото. Всичко в правото е дължимо – и нормите, и принципите като носещи смислови елементи на всяка социална, в това число и правна система. И нормите, и принципите отразяват единен правен смисъл, носят целта/целите на системата от обществени отношения. И в нормите, и в принципите се отразява правната мяра като част от дължимия смисъл на правото. Негови характеристики бяха разглеждани.

Дължими са и субективните права и юридическите задължения, дори и юридическите факти са носител на правна дължимост, в този смисъл на правна нормативност. Правото чрез правната мяра не преповтаря, а селектира действителността чрез факти, обстоятелства и позиции, влага в тях своя смисъл на правнооправданото, дължимото и нормативно. Мярата на правото е богатата есенция на правото. Тя е всепроникващо основополагащо разпределящо, с оглед изброените критерии, качество на правото. Тя задава към социалната реалност селектирани характеристики и качествено-количествените показатели

за субектите в достъпа им до благата. Доколкото нормата се разглежда като мяра на поведение, тя е само един израз на мярата на правото, на правовост. Затова мярата на правото е по-обща и по-същностна от нормата, тя е фундаментално понятие на правната система, изгражда нейния смисъл.

Правната мяра има ясно очертани и отмерени качествени, съдържателни и количествени параметри, изразява свойства и характеристики на регулираните отношения, но не съвпада с тях (Михайлова, 1993, 35). Тя присъства и в правната норма като безспорен елемент на правото. Правната норма също изгражда качествени и количествени параметри на регулирани отношения и зависимости, но доведени до тяхната предметност. Мярата на правото съдържа същността на правото да разпределя чрез взаимни зависимости, а правната норма съдържа обема и вида правна власт в тяхната предметност. Правната норма е конкретизираната мяра на правото към условия и ситуации, тя сочи съдържанието на правото. Така нормата изпълнява функцията на нормосъобразно поведение, на мяра – модел – в правната система, но мярата надхвърля нормата.

Заслужава пояснение с оглед тезата за фундаменталния характер на правната мяра като качество на правото и следното. В своя изначален код правото не е норма, а позиция по повод блага, тя е правомощие, задължение, забрана (Михайлова, 1993, 44). В природните науки хората следват отношенията на причинност, а в социалните науки следват отношенията на дължимост, защото човешкото съзнание създава социалните и правните норми. Нормите прилягат на правото и

на другите социални системи, защото тяхната основна роля е да обвържат отмереното и да го направят нормативно и дължимо (Дачев, 2004, 168) в рамките на реда. Те обаче са логически конструкции, които преобразуват зависимости между хората по повод блага и наслажават дължимото към тях. Правните норми се изразяват в следване на модел, на правило в поведението. Те си остават с идеален характер, остават дължимо, не засмукват реалността. Затова всички норми в своята същност са модел на логическа конструкция, която свързва две състояния. Осъществяването на правната норма е следване на правило, а не осъществяване на правила. Правната мяра задава същността на модела на двустранност, на насрещна дължимост, който нормата съдържа и институционализира. Качествено-количествената проява на правната мяра да отмерва, разпределя благата с оглед правната власт на субектите намира израз в нормите като логически конструкции на правната система. Пог тях се подвежда социалната реалност, така се задава мястото на субекта в социума, опредметява се правната мяра като фундаментално качество на общата теория на правото. Осъществява се

регулативният ефект на правната мяра в социалната реалност.

5. Заключение

Правната мяра като основополагащо явление на правната система участва в съвременния правнофилософски дебат. Негов център е какво се полага в нормите, каква е субстанцията на нормираното чрез правната мяра. Тя безспорно е духовна и идеална, предхождаща всеки качествено-количествен израз на правото. Той се проявява в различни по вид и обем права, задължения, заповеди, забрани, императиви, които са снемане на явлението на друго битийнопрактическо ниво. То води към съдържанието на правото. Във веригата същност, смисъл, съдържание като базови за всяка система, правната мяра присъства на ниво смисъл, обосновка, дължимост на правото. Едновременно с това, като всепроникващо понятие на общата теория на правото, мярата на правото стои най-близо до субектите. Чрез нея правото осмисля, нормира и подрежда социалната реалност, обвързва и сменя правните позиции на практическо ниво, така задава мястото на човека чрез благата на правото. Правната мяра осъществява разпределителния ефект на правото като фундаментално правно качество в правната система.

Цитирани източници (References):

Бойчев, Г., 2019. Курс по философия на правото. София, издателство „Изток запад Юриспрес“.

(Boychev, G., 2019. Kurs po filosofia na pravoto. Sofia, izdatelstvo „Iztok zapad Yurispres“)

Дачев, Л., 2004. Юридически дискурс. Русе, издателство „Свида“.

(Dachev, L., 2004. Yuridicheski diskurs. Ruse, izdatelstvo „Svida“)

Колев, Т., 2015. Теория на правото. София, издателство „Сиела“.

(Kolev, T., 2015. Teoria na pravoto. Sofia, izdatelstvo „Siela“)

Михайлов, Ст., 2010. Социологическа система. София, издателство „М-8-М“.

(Mihaylov, St., 2010. Sotsiologicheska sistema. Sofia, izdatelstvo „M-8-M“)

Михайлова, М., 1993. Правото – воля, субективно, нормативно, социално. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

(Mihaylova, M., 1993. Pravoto – volya, subektivno, normativno, sotsialno. Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“)

Михайлова, М., 1996. Обща теория на правото. София, УИ „Св. Кл. Охридски“.

(Mihaylova, M., 1996. Obshta teoria na pravoto. Sofia, UI „Sv. Kl. Ohridski“)

Михайлова, М., 2001. Правото – смисъл, сянка, противоположности. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

(Mihaylova, M., 2001. Pravoto – smisal, syanka, protivopolozhnosti. Sofia, Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“)

The Measure of Law in the Legal System

Svetla Kaneva

Abstract: Law is a value-regulatory system aimed at order in social relations. Order is achieved by setting clear qualitative-quantitative legal possibilities in the behavior of subjects in similar situations of permanently recurring human activity in community conditions. This article points to arguments in support of the thesis that the legal measure is a carrier and concretization of the legal meaning, reflecting a typical, correct, reasonable, bilateral, fair setting of the type and volume of legal authority of the subjects in the distribution and exchange of goods within the legal system. The legal measure exceeds in substance and volume the norms in law, it is contained in every expression of law, and therefore it is derived as a fundamental concept of the general theory of law. The theoretical projections of the legal measure are carried out through the legal possibilities of the subjects in terms of type and size, characterized by the implementation of rights, obligations, orders, prohibitions, imperatives.

Key words: measure in law, legal system, legal sense, norms and law measure, distributive essence of law.

JEL: K49, K10.